

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України Ортинського Володимира Львовича на дисертацію Куряти Леоніда Леонідовича на тему «Розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідкування віровчень та виконання релігійних обрядів», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми. Шахрайство не є новим злочином для теорії та практики боротьби зі злочинністю, а динаміка виникнення нових способів його вчинення зумовлює значний науковий інтерес до проблематики протидії зазначеному протиправному діянню, а також вимагає розроблення та впровадження ефективних засобів та методів, спрямованих на виявлення таких дій, їх розкриття та забезпечення всебічного розслідування.

Автор слушно зазначає, що основними чинниками, які детермінують увагу до проблеми боротьби із шахрайствами, є можливість проникнення шахраїв до усіх сфер життєдіяльності, їх легка адаптація до правових та економічних змін, а також вміння маскувати протиправну поведінку під цивільно-правові відносини.

Викликає занепокоєння, той факт, що упродовж останніх років спостерігається тенденція до щорічного відсоткового збільшення питомої ваги шахрайств порівняно з іншими кримінальними правопорушеннями проти власності, про що свідчать наведені автором статистичні дані єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора. Зокрема, упродовж 2017 року зареєстровано 523,9 тис. кримінальних правопорушень, з яких 334,4 тис. (63,8 %) – злочини проти власності, з них 36,7 тис. (6,7 %) – за фактами шахрайства; 2018 року – 487,1 тис. кримінальних правопорушень, з яких 303,1 тис. (62,2 %) – злочини проти власності, з них 33,1 тис. (10,9 %) –

за фактами шахрайства; 2019 року зареєстровано 444,1 тис. кримінальних правопорушень, з яких 256,5 тис. (57,8 %) – злочини проти власності, з них 32,4 тис. (12,6 %) – шахрайства; 2020 року - 360,6 тис. кримінальних правопорушень, з яких 189,1 тис. (52,5 %) – злочини проти власності, 26,8 тис. (14,1 %) – шахрайства. У 2021 році на території України зареєстровано 321,4 тис. кримінальних правопорушень, з яких 158,7 тис. (49,4 %) – злочини проти власності, з них 23,8 тис. (7,4 %) – шахрайства.

В свою чергу, така ситуація підтверджує обмеженість ефективних засобів і методів протидії аналізованим протиправним проявам та вимагає наукового дослідження проблемних питань організації та планування розслідування в цілому, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а також попередження таких злочинів.

Дисертаційне дослідження Куряти Л.Л. виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки (Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015); Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року (Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015), Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275); Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 р. № 454); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28). Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2016 р. (протокол № 23).

Зазначені обставини дозволяють стверджувати, що обрана дисертантом тема дисертаційної роботи та досліджувані у ній питання щодо розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, нині є актуальними та необхідними для практики боротьби

зі злочинністю. Відчувається потреба у необхідності: виявлення ознак, які характеризуватимуть особу шахрая та потерпілого, а також дозволять встановити відомості про спосіб злочину; формування переліку обставини, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування та типових слідчих ситуацій; якісної організації взаємодії під час розслідування, тактично правильного проведення окремих слідчих (розшукових) дій та комплексного підходу до використання спеціальних знань, що дозволить забезпечити повне і всебічне розслідування кримінального провадження. Окреслені аспекти, без сумніву, утворюють один із пріоритетних напрямів для здійснення наукового пошуку.

Не можливо не віднести до позитивних аспектів дослідження, проведений автором аналіз наукових досліджень, пов'язаних з розслідуванням різних видів шахрайств. Так, О. В. Курман розробив методику розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами (2002); Т. А. Пазинич приділила увагу криміналістичній характеристиці шахрайств та основним положенням їх розслідування (2007); Н. В. Павлова виявила особливості розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням приватного житла (2007); А. А. Сандрачук досліджував основи виявлення та розслідування шахрайства з об'єктами нерухомості, що перебувають у приватній власності (2007); І. М. Попова вивчала розслідування шахрайств, пов'язаних із залученням коштів громадян на будівництво житла (2011); О. Л. Мусієнко запропонував теоретичні засади розслідування шахрайства у сучасних умовах (2007); С. В. Головкін сформував криміналістичну характеристику шахрайства відносно власності особи та її використання на початковому етапі розслідування (2008); І. В. Іщук аналізувала початковий етап розслідування шахрайств у сфері страхування автотранспортних засобів (2010); С. С. Чернявський розробив теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства (2010); А. І. Анапольська дослідила специфіку розслідування шахрайств і пов'язаних із ними злочинів, вчинених у сфері функціонування електронних розрахунків (2011); Т. В. Охрімчук

приділила увагу криміналістичній характеристиці шахрайств з фінансовими ресурсами та основним напрямом розслідування (2011); Д. Г. Терьохін досліджував початковий етап розслідування шахрайства, вчиненого шляхом незаконного отримання цільового споживчого кредиту (2011); Є. В. Дехтярьов виявляв особливості розслідування шахрайств, вчинених у сфері виконання господарсько-договірних зобов'язань (2011); А. В. Крижевський сформував криміналістичну характеристику шахрайств у сфері мобільного зв'язку (2012); С. М. Князев досліджував розслідування шахрайства, вчиненого способом фінансової піраміди (2012); Т. О. Мудряк присвятила дисертацію проблемі криміналістичного забезпечення розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами (2013); Н. Ю. Кириленко розробила методику розслідування шахрайства у сфері побутових відносин (2013); С. В. Самойлов проаналізував особливості розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі інтернет (2014); С. С. Кузьменко упроваджував алгоритми розслідування шахрайства, пов'язаного з інвестуванням коштів у будівництво об'єктів нерухомості (2019); В. О. Ковальчук запропонувала власний підхід до формування методики розслідування шахрайства, пов'язаного із діяльністю кредитної спілки (2020).

Водночас, не зважаючи на такий значний науковий доробок, донині окремого комплексного дослідження, присвяченого вивченню шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів не здійснено, а відсутність вказаної методики негативно впливає на своєчасність, законність та обґрунтованість прийнятих рішень під час розслідування, на можливості виявлення та фіксації інформації з матеріальних та психофізіологічних джерел, а також використання такої інформації під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Метою проведеного Леонідом Леонідовичем дослідження є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів.

Варто звернути увагу, що в межах досягнення поставленої мети, автором вдало підібрано та конкретизовано низку задач теоретичного та практичного значення, зокрема: 1) з'ясувати стан наукових досліджень проблем розслідування різних видів шахрайств у сучасних умовах та висвітлити теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; 2) схарактеризувати особу шахрая, який діє під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; 3) визначити типові способи вчинення шахрайств під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; 4) встановити криміналістично значущі ознаки потерпілого, схарактеризувати предмет злочинного посягання; 5) розкрити криміналістично значущі ознаки інших елементів криміналістичної характеристики шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, з'ясувати їх значення для розслідування; 6) сформувати типовий перелік обставин, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; 7) систематизувати типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів та визначити основні напрями розслідування; 8) розглянути організаційно-тактичні засади взаємодії слідчого та працівників оперативних підрозділів під час розслідування; 9) з'ясувати тактичні особливості проведення допиту під час розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; 10) визначити специфіку проведення інших типових слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; 11) окреслити напрями використання спеціальних знань під час розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів.

Вирішення поставленої мети і задач дослідження відбувалося із урахуванням сучасної наукової думки, чинного законодавства та нагальних потреб слідчої і судової практики.

Оцінка методології дослідження. Об'єкт та предмет наукового дослідження сформульовані вдало і відповідають вимогам МОН України. Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у сфері діяльності слідчих підрозділів, органів прокуратури та суду на стадії досудового розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів. Предметом дослідження є розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів. План наукової розробки логічний, який корелюється з метою та завданнями роботи. Висновки дисертації адекватні поставленій меті та завданням. Дисертаційне дослідження виконане у відповідності до наукових програм, планів і тем вказаних у вступній частині дослідження. Методи дослідження та напрями їх використання визначені відповідно до змісту дисертаційної роботи. Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною і методологічною базою проведених досліджень, узагальненням праць вітчизняних вчених, комплексними дослідженнями практики. Емпіричний матеріал відповідає вимогам репрезентативності. Належним чином проаналізовано та вірно трактовано систематизовані дані Офісу Генерального прокурора за період 2017-2021 років; узагальнені результати вивчення матеріалів 150 кримінальних проваджень (справ) за фактами шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів упродовж 2007–2020 років; узагальнені результати вивчення матеріалів Єдиного реєстру судових рішень (70 вироків суду за період 2008–2018 років); зведені дані опитування працівників підрозділів кримінальної поліції та слідчих Національної поліції України (200 респондентів з міста Києва, Вінницької, Запорізької, Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Херсонської, Хмельницької,

Черкаської та Чернігівської областей); огляди судово-слідчої практики, офіційні звіти й довідки, а також інший практичний матеріал підрозділів Національної поліції України.

Позитивно сприймається використання автором під час підготовки дисертації власного позитивного досвіду, набутого за період роботи в підрозділах ГУМВС України в м. Києві та Національної поліції України.

Оцінка наукової новизни дисертаційного дослідження. Автор сформував вірні гіпотези, сумлінно їх перевінив та зробив слушні висновки, спрямував дослідження на розробку наукової концепції.

Зокрема, дисертантом комплексно, розроблено теоретичні і практичні питання методики розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів та сформульовано й обгрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України.

Автором вперше: 1) розроблено наукові засади внутрішньовидової криміналістичної методики розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, що містять практичні рекомендації стосовно організації початкового етапу розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань; 2) встановлено криміналістично значущі ознаки особи, яка вчиняє шахрайства під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; розроблено їх типологію, для чого виокремлено соціально-демографічні, соціально-рольові, інтелектуальні ознаки та психофізіологічні властивості, а також індивідуальні ознаки зовнішності; 3) окреслено зміст способу шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, зокрема: здійснення продажу адептам певного продукту або духовних послуг; використання релігії для захоплення влади в бізнесі; здійснення численних матеріальних поборів із завербованих адептів;

створення структур у вигляді фінансових пірамід та забезпечення їх діяльності шляхом залучення матеріальних коштів adeptів.

Крім того, автором удосконалено: 1) теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; 2) рекомендації стосовно тактичних особливостей проведення допитів підозрюваних, потерпілих і свідків під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів; 3) практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, а саме під час залучення спеціалістів для надання допомоги в проведенні слідчих (розшукових) дій.

Поряд з наведеним, дістало подальший розвиток: 1) історіографія наукових досліджень проблем розслідування різних видів шахрайств; 2) уявлення про зміст криміналістично значущих ознак особи потерпілого, що сприяє виявленню джерел інформації про злочин і позначається на обранні тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій; 3) систематизація типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, пропозиції щодо напрямів їх вирішення; 4) підходи до організаційно-тактичних засад здійснення взаємодії слідчого з оперативними працівниками на початковому етапі розслідування; 5) рекомендації щодо тактичних особливостей огляду місця події, обшуку, пред'явлення особи для впізнання під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів.

З урахуванням зазначеного можна стверджувати, що новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому розв'язанні конкретних питань.

Значний обсяг опрацьованої здобувачем спеціальної літератури та нормативної бази, вивчених і узагальнених матеріалів практики забезпечує, на

нашу думку, належний ступінь наукової обґрунтованості та достовірності результатів виконаного дослідження. Теоретичні положення, висновки та рекомендації достатньо обґрунтовані, та підтверджуються численними посиланнями на роботи провідних вітчизняних та зарубіжних вчених. Достовірність висновків дисертації підтверджується опрацьованими науковими джерелами, відповідними положеннями національного законодавства у частині, що стосується теми дослідження, а також матеріалами правозастосовної практики.

Мета й завдання дослідження кореспондуються з висновками дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження знайшли відбиття в опублікованих у фахових наукових виданнях, і в тезах доповідей та науково-практичних конференціях. Текст дисертації виконано літературною українською мовою.

Практичне значення одержаних результатів. Позитивним є те, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено у практичну діяльність та освітній процес. Зокрема, у практичній діяльності органів досудового розслідування – для безпосереднього використання розроблених рекомендацій слідчими Національної поліції України під час розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 30 вересня 2021 року); у освітньому процесі – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, під час проведення різних видів занять з дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Особливості кваліфікації та розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», «Слідчий огляд» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 30 вересня 2021 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У науковій статті «Обстановка шахрайства,

вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів та її значення для розслідування» та у наукових доповідях: «Особливості розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів», «Слідова картина шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень і виконання релігійних обрядів» – по 70 %. Ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використано.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 13 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у журналах, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, одна стаття – у міжнародних наукових виданнях (Республіка Польща), а також у восьми тезах, опублікованих у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура дисертації та зміст її положень свідчать про комплексний підхід автора до вирішення поставлених завдань. Робота складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (325 найменувань на 31 сторінці) і чотирьох додатків на 29 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 290 сторінок, із них основний текст – 229 сторінок.

Проведене автором дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується відповідним рівнем наукових узагальнень. Дисертант вміло та коректно аргументує свої твердження, ув'язує загальнотеоретичні проблеми з конкретним емпіричним матеріалом.

Автор логічно та послідовно розглядає усі питання, що стосуються етапів розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів. Позитивним є те, що розроблені наукові положення підтверджуються прикладами з практики їх розслідування.

Ознайомлення з рукописом дисертації свідчить про те, що: у вступі обґрунтовується актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, розкриваються стан її наукової розробленості та науково-теоретична основа,

зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, визначаються об'єкт, предмет, мета, задачі та методи дослідження, висвітлюється наукова новизна, практичне значення отриманих результатів та форми їхньої апробації, зазначено структуру й обсяг дисертації.

У Розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження проблем розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідкування віровчень та виконання релігійних обрядів» автором висвітлено та проаналізовано сучасний стан наукових досліджень, пов'язаних з формуванням методики розслідування різних видів шахрайства та її структурних елементів, з'ясовано теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики шахрайства, вчиненого під приводом проповідкування віровчень та виконання релігійних обрядів, запропоновані та досліджені типові елементи, які утворюватимуть її структуру.

Під час ґрунтовного аналізу криміналістичної характеристики шахрайства, вчиненого під приводом проповідкування віровчень та виконання релігійних обрядів, автором встановлено криміналістично значущі ознаки і властивості шахраїв та розроблено їх типологію із урахуванням соціально-демографічних, соціально-рольових, інтелектуальних, психофізіологічних відомостей та індивідуальних ознак зовнішності, а також сформовано узагальнений портрет потерпілої особи, використання якого сприятиме виявленню джерел інформації про злочин і позначатиметься на обранні тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій.

Також, в межах дослідження, автором запропоновано типові форми вчинення шахрайства під приводом проповідкування віровчень та виконання релігійних обрядів, зокрема: здійснення продажу адептам певного продукту або духовних послуг, що є обов'язковою умовою вступу (участі, доступу) до діяльності релігійної структури; використання релігії для захоплення влади в бізнесі (тобто отримання можливості керувати підприємницькою діяльністю) та розпоряджатись прибутками на свою користь; здійснення численних матеріальних поборів із завербованих адептів; створення структур у вигляді

фінансових пірамід та забезпечення їх діяльності шляхом залучення матеріальних коштів adeptів, які фактично вирізняють зазначений різновид шахрайства з поміж інших (стор. 60), а сама специфіка способу полягає не лише у активній участі особи злочинця у механізмі його вчинення, але і активній участі особи потерпілої, без сприяння якої шахрайство було б неможливим (стор. 62).

Не залишена поза увагою і решта елементів криміналістичної характеристики, а саме: систематизовано способи шахрайства, схарактеризовано предмет злочинного посягання, визначено компоненти обстановки вчинення шахрайства під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів та виокремлені категорії слідів, що утворюються внаслідок вчинення зазначеного злочину.

На погляд опонента, особливої схвальної уваги заслуговує встановлена дисертантом кореляційна залежність між предметом посягання – знаряддям вчинення злочину; предметом посягання – особою шахрая; предметом посягання – способом шахрайства; предметом посягання – шляхами його збуту.

Розділі 2 «Початковий етап розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів» присвячений визначенню обставини, які підлягають встановленню під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, формуванню типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування та напрямів їх вирішення, а також питанням ефективної взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів під час розслідування.

У підрозділі 2.2. автором обґрунтована позиція, що типовими слідчими ситуаціями, які виникають на початковому етапі розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів є ситуації у яких: 1) встановлено інформацію про склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 190 КК України, особи злочинців

встановлені, але на місці події таких осіб не затримано та їх місцезнаходження невідоме; 2) встановлено інформацію про наявний склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 190 КК України, особу або осіб, яка/які вчинили шахрайство, затримано; 3) встановлено інформацію про склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 190 КК України, наявна інформація про вчинення шахрайства групою осіб, проте особи злочинців та їх місцезнаходження не встановлено; 4) інформація, яка достовірно вказувала б на ознаки злочину, відсутня.

Цікавим, з точки зору опонента є підрозділ 2.3 «Взаємодія слідчого з працівниками оперативних підрозділів під час розслідування» у межах якого не тільки виокремлено та проаналізовано процесуальну та непроцесуальну форми взаємодії між слідчими та працівниками оперативних підрозділів Національної поліції України, але і з'ясовано низку факторів, які негативно впливають на ефективність спільних дій працівників слідчих та оперативних підрозділів: низька заробітна плата працівників обох структур; недостатній обмін інформацією, байдужість, велика завантаженість слідчих та оперативних працівників; неналежне виконання доручень, вказівок, порушення строків, передбачених законом; різні завдання слідчих та оперативних працівників; недосконалість професійних знань; неякісна робота працівників оперативних підрозділів; повне або часткове ігнорування керівної ролі слідчого в ході розслідування (стор. 145-146, 148).

Розділ 3 «Проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідкування віровчень та виконання релігійних обрядів» має безперечно практичне значення, оскільки присвячений проведенню окремих слідчих (розшукових) дій.

В контексті досліджуваних питань, автором запропоновано рекомендації щодо обрання ефективних тактичних прийомів допиту підозрюваних, потерпілих, свідків в залежності від слідчої ситуації (стор. 161, 167-168, 175-177), а також заходи щодо удосконалення тактики огляду місця

події (стор. 183-184), обшуку (стор. 192) та пред'явлення особи для впізнання (стор. 195-199) під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів.

У підрозділі 3.3 висвітлено практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, зокрема проведення експертиз, залучення спеціалістів для надання консультаційної допомоги під час проведення слідчих (розшукових) дій.

У **висновках** відображені основні результати здійсненого наукового пошуку, викладені основні підсумкові положення та пропозиції автора, що сформульовані в процесі даного дослідження. Висновки дисертанта вважаються цілком обґрунтованими, достовірними, відповідають суті розглянутих питань і відзначаються послідовністю та логікою викладених думок, що дає підстави для стверджень про можливість використання на практиці.

Водночас, ознайомлення зі змістом дисертації, уможливило сформулювати певні зауваження:

1. У дисертації не приділено увагу дослідженню деяких важливих для окремої криміналістичної методики положень, наявність яких значно збагатила б її зміст. Так, намагаючись створити внутрішньовидову криміналістичну методику розслідування шахрайств, вчинених під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, що містить практичні рекомендації стосовно організації початкового етапу розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань, дисертант не урахував того, що переважна більшість науковців включають до типової структури криміналістичної методики й профілактичну діяльність слідчого. Питання щодо присутності зазначеної складової та розробки її змістовного наповнення стосовно розслідування злочинів, передбачених ст. 190 КК України, у дисертації не досліджувалось (стор. 2-5).

2. Хотілось би почути під час прилюдного захисту позицію автора щодо не типового підходу до виокремлення у змісті дисертації підрозділу 3.1 «Допит» (стор. 151) та підрозділу 3.2 «Інші слідчі (розшукові) дії» (стор. 177). Чому автор нівелював важливість інших слідчих (розшукових) дій в порівнянні з допитом та в чому саме полягає специфіка допиту саме під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів.

3. У підрозділі 3.2. «Інші слідчі (розшукові) дії» автор, в тому числі, приділяє увагу і проблемам, пов'язаним із якісною організацією та тактичними особливостями огляду під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів. Однак, в межах дослідження, мова ведеться лише про один різновид слідчого огляду – огляд місця події, про решту різновидів огляду автор не згадує. Бажано уточнити під час захисту позицію дисертанта з цього приводу.

4. Здобувач аналізує форми використання спеціальних знань під час розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів (стор. 203-204) та пропонує послідовно розглядати консультативну та довідкову допомогу спеціаліста, а також безпосереднє залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій. На думку опонента, точніше виокремлювати одну із форм залучення спеціаліста, із зазначенням мети, для досягнення якої воно зроблено. Враховуючи викладене, залишається не зрозумілим та потребує додаткового уточнення в чому ж дисертант вбачає відмінні риси між запропонованими різновидами.

Разом з тим, наведені зауваження і висловлені побажання носять в більшій мірі дискусійний, уточнюючий і не суто принциповий характер, в своїй сукупності не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не перекреслюють отриманого доробку автора, не заперечують самостійності дослідження і не дають підстав для сумнівів щодо належних позитивних якостей даної роботи.

ВИСНОВОК

Дисертація виконана на високому теоретичному рівні, матеріали дисертації викладено в логічній послідовності, усі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

Дисертація **«Розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів»** подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, вирішує важливе наукове завдання щодо формування криміналістичної методики розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів, містить ґрунтовні теоретичні положення та актуальні практичні рекомендації. Дисертація є актуальною, завершеною, самостійною, має теоретичне та практичне значення, ряд положень наукової новизни. Робота відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а Курята Леонід Леонідович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальність 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України,
директор Навчально-наукового
інституту права, психології
та інноваційної освіти
Національного університету
«Львівська політехніка»
професор кафедри кримінального
права і процесу

Вчений секретар
Національного університету
«Львівська політехніка»
к.т.н., доцент

[Signature] В. Л. Ортинський

[Signature] Р.Б. Брилинський